

УДК 303.732.4:378.1(477.51)

С. О. Назарко,
аспірант,
Чернігівський державний технологічний університет

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЯ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто питання, що стосується дослідження регіонального ринку освітніх послуг вищої школи як цілісної, відкритої системи, що складається з певної кількості взаємопов'язаних елементів. Особливість запропонованого автором системного підходу має методологічну цінність для подальшого аналізу.

The article decals with the question that concerns the research of regional market of elucidation services of higher school as an integral, open system which consists of certain amount of interconnected elements. The author suggests a specific approach that is of methodological value for the following analysis.

Ключові слова: регіональний ринок освітніх послуг, вища школа, системний підхід, елементи системи: потреба, попит, пропозиція, ціна, конкуренція.

Key words: regional market of elucidation services, higher school, systematic approach, the elements of the system: need, demand, offer, price, competition.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні умови господарювання диктують необхідність пошуку нових підходів до формування ринку освітніх послуг на регіональному рівні та розроблення практичних рекомендацій щодо ефективного управління освітньо-економічними процесами.

Галузь освіти потребує глибокого системного реформування з метою збереження її потенціалу та обсягу підготовки фахівців, посилення державної підтримки пріоритетних напрямів освіти, приведення у відповідність із найновітнішими досягненнями освіти та сучасної науки. Напрями реформування сфери освіти мають адекватно враховувати процеси реформування економіки регіону.

Сьогодні країна переживає економічну кризу, падає життєвий рівень населення і це відбивається на ринку освітніх послуг Чернігівської області.

Вирішення цих соціально-економічних проблем потребує системного підходу, який дає змогу глибше зрозуміти причини багатьох явищ, дозволяє аналізувати проблему чи синтезувати необхідний об'єкт, спрямований на досягнення певної мети, у єдності всіх його складових, що безперервно взає-

модіють як між собою, так і з зовнішнім середовищем.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ ТА НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ПРОБЛЕМИ

Серед учених проблемами системного підходу займалися Афанас'єв В.Г., Блауберг І.В., Браверман А., Бутко М.П., Гершунський Б.С., Журавська В.Г., Згуровський М.З., Кичко І.І., Парсяк В.Н., Пономаренко О.І., Садовський В.М., Сурмин Ю.П., Чумаченко М.Г., Юдін Е.Г. Але, ми вважаємо, що терміни "система" і "системний підхід", незважаючи на період їх використання, все ще не знайшли загальноприйнятого, стандартного тлумачення стосовно регіонального ринку освітніх послуг вищої школи.

Метою даної статті є дослідження системного підходу, що полягає у розгляді системи (регіонального ринку освітніх послуг) як сукупності взаємопов'язаних елементів, орієнтованих на реалізацію головної мети.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розвиток регіонального ринку освітніх послуг відбувається за кількома напрямками, які передбачають: мо-

дернізацію освітньої сфери, оптимізацію навчальних закладів відповідно до демографічної ситуації області, якість освітньої послуги, реформи фінансування освіти, зв'язок з ринком праці, а також впровадження науково-технічних (інноваційних) розробок.

Досягнення позитивних результатів у кожному з напрямів зумовлюється розв'язанням відповідних методологічних проблем на підставі системного підходу.

Саме системний підхід уможливив оформлення ринку освітніх послуг в складну та ефективну систему, причому значення такого підходу зростає із розвитком ринку освітніх послуг, що надзвичайно важливо на етапах його становлення в регіоні. Наголос на системному характері розвитку й функціонуванні ринку освітніх послуг зумовлений самою реальністю та новими вимогами до пошуків ефективних засобів його дальшого вдосконалення.

З великого комплексу системних понять найбільша увага приділяється категорії "система". В. Садовський наводить декілька визначень. Серед них: визначення системи як деяких класів математичних моделей; визначення через поняття "елемент", "відношення", "ціле"; визначення за допомогою понять "вхід, вихід" — "керування" тощо [19]. З такими визначеннями не можна не погодитися. Водночас, на нашу думку, треба зазначити те, що регіональний ринок освітніх послуг вищої школи є складною відкритою системою, яка має вхід і вихід. Вхід — це абітурієнти і сукупність інформаційних, фінансових, матеріальних, науково-технічних та інших ресурсів, що надходять у систему із зовнішнього середовища. Під виходом системи регіонального ринку вищої освіти розуміємо кваліфікованих фахівців, наукову продукцію, інтелектуальний капітал, які є результатом трансформації вхідних потоків і надходять із системи в зовнішнє середовище.

З урахуванням контексту дослідження особливої уваги потребує розгляд соціально-педагогічних систем. Б. Гершунський характеризує їх як: реальні (за походженням); соціальні (за субстанційними ознаками); складні (за рівнем складності); відкриті (за характером взаємодії з оточуючим середовищем); динамічні (за ознакою змінюваності); вірогідні (за способом детермінації); цілеспрямовані (за наявністю мети); самокеровані (за ознакою керованості) [7].

Як об'єкт дослідження регіональний ринок освітніх послуг вищої школи потрібно розглядати в таких основних аспектах системного підходу:

1. Системно-структурний аспект системності — йдеться про складність, структуру та організацію системи. Обов'язкова належність компонентів, частин цілісної системи, а системність, ціле — це, перш за все, продукт своїх компонентів. Єдність, взаємодія між компонентами становлять систему в межах певної якості, забезпечують її функціонування й розвиток. На думку В. Афанас'єва, "фактори, причини цілісності — цілком реальні, матеріальні, енергетичні, інформаційні сили, що піддаються науковому пізнанню й

обліку" [1]. М.Чумаченко, відмічаючи цілісність системи як найважливішу її властивість, стверджує, що "властивість системи не зводиться до суми властивостей елементів, що входять до неї" [10]. "Складність, — пише М. Згуровський — це спільна властивість єдиної множини різноманітних об'єктів, які структурно взаємопов'язані та взаємодіють між собою" [9]. Виходячи з цього, робимо висновок, що регіональний ринок освітніх послуг вищої школи як система існує лише тоді, коли розвивається. Імпульсом розвитку є бачення власного майбутнього. Розвиток регіонального ринку вищої освіти відбувається разом з формуванням ринку праці, що зумовлює необхідність дослідження організаційно-економічного механізму трансформації освітньої галузі. Цього потребують також соціально-економічні зміни, що відбуваються як у державі в цілому, так і в кожній галузі зокрема, і одночасно у самій системі.

2. Системно-функціональний аспект системності — це, перш за все, досягнення цілей як результату функціонування. У соціальних системах мета є одним із системоутворювальних факторів, що потребує засобів, дій для її досягнення. Дія системи, її компонентів щодо реалізації мети в сутності є функцією системи та її компонентів. Людвіг фон Берталанфі стверджує, що "система — є комплексом елементів, що перебувають у взаємодії, або: система — це множина елементів разом з відношенням між ними" [24]. При цьому формулювання стратегічної мети залежить від стадії пізнання об'єкта, в процесі розвитку мета може змінюватись. Іншими словами, можна сказати, що формулювання стратегічної мети залежить від стадії пізнання об'єкта (процесу) і від часу. Стосовно регіонального ринку освітніх послуг вищої школи цей аспект виявляється при ретроспективному аналізі законодавчих і нормативних документів, що регламентують діяльність освітянських установ.

3. Системно-комунікативний аспект системності є ієрархічною упорядкованістю систем і описується закономірностями комунікативності та ієрархічності. Складна взаємодія системи з її оточенням, по-перше, утворює особливу єдність із середовищем; по-друге, будь-яка досліджувана система являє собою елемент системи більш високого порядку; по-третє, елементи будь-якої досліджуваної системи, у свою чергу, звичайно, виступають як системи більш низького порядку [5]. З цього випливає, що регіональний ринок освітніх послуг, як система, не ізольована від інших систем, вона зв'язана безліччю комунікацій із середовищем.

4. Історичний аспект системності: будь-яка соціальна система змінюється, головним чином, тому, що їй властиві внутрішні суперечності. Це свідчить про історичну зумовленість будь-якої системи. Враховуючи незворотність Болонського процесу, нові виклики, які ставляться перед вищою освітою регіону, ми повинні прийняти не тільки переносячи на наше підгрунтя досвід інших держав, але й пропонуючи європейському співтовариству

свої доробки, досягнення, пропозиції, своє бачення проблем. Тобто потрібно досягти гармонійного поєднання європейських нововведень і кращих вітчизняних традицій.

5. Інтеграційний аспект системності: система відчуває постійні впливи, що порушують її стан. З одного боку, вони мають внутрішній характер, тобто є результатом внутрішньої суперечливості системи, а з іншого — це зовнішні впливи, які не завжди сприятливі. Таким чином, системоутворювальний та системозберігаючий фактор є інтегративним.

Слід зазначити, що на сьогодні знову актуальна ідея інтеграції німецького вченого й державного діяча Вільгельма Гумбольдта, який на початку ХІХ ст. запропонував відмовитися від концепції університету як лише навчального центру й депозитарію знань, та перейти до концепції єдності навчання і наукових досліджень, об'єднавши в одні інституціональні рамки університету ці дві функції [27]. Відповідно до вищої освіти регіону, це питання розв'язується чомусь лише з позиції реформування освітньої діяльності, при цьому не враховуються ані традиції вітчизняної науки, ані ті реальні обставини, що свідчать не на користь спроможності вищої освіти реалізувати свій науковий потенціал в умовах роботи "конвеєра" із підготовки кадрів без урахування потреб реального сектора регіональної економіки та низького рівня менеджменту освіти, не здатного впровадити сучасні форми організації навчальної роботи.

6. Інформаційний аспект системності: інформація являє собою спосіб зв'язків компонентів системи (кожного з компонентів із системою як цілим, а системи як цілого із середовищем). Знання й інформація — складники інтелектуального капіталу, регіонального ринку освітніх послуг вищої школи. Проте "від людини сьогодні вимагається не стільки володіння якоюсь спеціальною інформацією, скільки вміння орієнтуватися в інформаційних потоках, бути мобільною, освоювати нові технології, самонавчатися, шукати і використовувати відсутні знання чи інші ресурси" [2]. В інформаційному суспільстві акцент уваги і значущості зміщується з традиційних видів ресурсів на інформаційний ресурс, який, хоч завжди існував, не розглядався ні як економічна, ні як інша категорія.

Отже, проведений аналіз існуючих точок зору щодо доцільності використання певних підходів показує, що застосування лише будь-якого одного з них для цілей системного дослідження не може дати істотного ефекту. Звідси об'єктивно випливає необхідність збалансованої інтеграції вказаних аспектів стосовно нашого дослідження. Для розуміння особливостей функціонування регіонального ринку освітніх послуг вищої школи, перш за все, потрібно зосередитися на його основних принципах. Такими принципами виступають:

1. Принцип варіативності — передбачає гнучке реагування регіонального ринку освітянських послуг вищої школи на зміни зовнішнього середовища та запити споживачів освітніх послуг.

2. Принцип регіоналізації — передбачає послідовну орієнтацію діяльності вищих навчальних закладів на комплексний соціально-економічний розвиток регіону, місцеві ринки праці і запити населення.

3. Принцип ефективності соціальної взаємодії — відображає необхідність узгодження дій всіх суб'єктів освітнього простору і направлений на формування і проведення єдиної освітянської політики.

4. Принцип партисипативності — передбачає, що в управлінні освітніми організаціями активну участь беруть замовники та споживачі освітніх послуг.

5. Принцип безперервності освіти. Ж.Кондорсе ще в 1792 р. писав: "Освіта не повинна залишати людину в момент закінчення школи... Нема такого віку, в якому не було б корисним і можливим навчатись, і ця подальша освіта особливо необхідна в тих випадках, коли освіті в дитячому віці були поставлені певні межі" [13]. Погоджуючись з думкою Ж. Кондорсе, ми вважаємо, що принцип безперервності освіти є систематизуючим. Навчальні заклади, працівники освіти, науки і виробництва повинні переглянути свої погляди на роль і місце вищої освіти в житті людини і суспільства. Необхідно подолати орієнтацію на поверхневу "енциклопедичність" вмісту, перерантження інформаційним і фактологічним матеріалом. У вищій освіті повинні відображатися проблеми розвитку суспільства, виробництва, науки, культури. Вища освіта повинна бути спрямовано в майбутнє. Колишній девіз "Знання на все життя" поступається місцем новому — "Знання кризь усе життя".

6. Принцип адаптивності до інтеграційних процесів. Повне охоплення освітніх стандартів, змісту вищої освіти, її навчально-методичного забезпечення, методів, засобів, ресурсів і технологій, організаційно-функціональної та структурної будови вищої освіти, управління нею та інших заходів, направлених на досягнення цілей і результатів проекту, тобто передбачається, що вища освіта регіону повністю буде адаптована до вимог Болонського процесу до 2010 року.

7. Принцип збалансованості та пропорційного розвитку (попиту і пропозиції на регіональному ринку праці). Суть балансової ув'язки попиту і пропозиції фахівців з вищою освітою полягає в тому, що попит розглядається як елемент загальної потреби галузей регіональної економіки і населення в фахівцях, а пропозиція фахівців — як частка загального ринку праці.

На наш погляд, необхідно до переліку загальних принципів додати ще три специфічні принципи:

8. Принцип рівноумовності — передбачає рівний доступ до якісної освіти, що на сьогоднішній день на регіональному ринку вищої освіти досягається за допомогою проведення зовнішнього незалежного оцінювання.

9. Принцип емерджентності — означає стрибоподібний процес виникнення нової, вищої якості, значною мірою незалежної від кількісних змін. Оскільки Болонський процес вимагає

якісної освіти, то в основу формування регіонального ринку вищої школи закладено якісно новий рівень підготовки випускника — як сукупність його знань, умінь, навичок, особистих властивостей здатних задовольняти вимоги законодавства, суспільства, роботодавців.

10. Принцип флукувативності — пояснює здатність регіонального ринку освітніх послуг, як системи, реагувати на економічні зміни і за певних ринкових умов (констеляцій) раптово переходити в інший більш прогресивний стан.

Зазначимо, що перелік принципів не є вичерпним і може змінюватися відповідно до конкретних умов функціонування регіонального ринку освітніх послуг вищої школи, вимог його зовнішнього середовища.

Оскільки ми розглядаємо ринок вищої освіти регіону як систему з сукупністю таких елементів, як потреба, попит, пропозиція, ціна і конкуренція, то сутність вивчення та дослідження цього ринку полягає у вивченні всіх елементів ринку.

Перший елемент системи — потреба. Потреба — це нестаток, який має предметну форму й залежить від культурного рівня людини. Г.А. Мюррей [25] пропонує реєстр людських потреб, згідно якого проводиться наступна класифікація та ієрархія потреб: первинні (фізіологічні) і вторинні (соціального походження); позитивні (вказують на привабливість об'єкта для індивіду) і негативні (справляють негативні емоції); явні (для реальної поведінки людини) і латентні (уявна поведінка); свідомі і несвідомі

За Ф. Котлеру, "потреба — стан відчутної базової невдоволеності, пов'язаної з умовами існування, ... вона зумовлена людською природою і існує до виникнення попиту" [12]. Іншою думкою Н.П. Тарнавська, Р.М. Пушкар: потреба — це фізіологічне чи психологічне відчуття нестачі у чомусь або у комусь, переконання у тому, що чогось чи когось бракує [22]. Д. Росс [26] визначає потребу як "як потребу природи, або соціального життя", виводячи тим самим їх диференціацію. На думку К.Т. Кривенко, В.С. Савчука, О.О. Беляєва, потреба — категорія, що віддзеркалює ставлення людей, а звідси і поведінку, до умов її життєдіяльності. Структура потреб велика. Крім економічних потреб, існує низка інших — культурних, політичних, ідеологічних, національних і т. ін. [16].

Поділяючи думки цих вчених, водночас зазначимо, що стосовно обсягу потреб у освітній послугі, то він формується під впливом потреби економіки у спеціалістах того чи іншого напрямку, а також платоспроможності населення. Крім цього, обсяг потреб залежить від наявного контингенту учнівської молоді. Виходячи із потреби можна говорити про структуру попиту.

Попит на будь-яку спеціальність ВНЗ визначає сукупну суспільну чи ринкову потребу в ній, яка зумовлена платоспроможністю і виражена в грошовій формі. Попит — це зв'язуюча ланка між ВНЗ і споживачами. Отже, попит відображає потреби людей в послугі, їх бажання шляхом купівлі цієї

послуги задовольнити свої потреби, а також можливість придбати послуги за наявні грошових коштів, тобто на основі попиту корисність послуги скорегована на платоспроможність споживача. Таким чином попит завжди конкретно визначений, має властивість динамічно змінюватися під впливом ряду факторів: по-перше, він тісно пов'язаний з реальними суспільними потребами, але не збігається з їхньою кількісною визначеністю, в цьому випадку ми маємо справу із споживчою стороною попиту. По-друге, попит залежить від платоспроможності покупців, тобто від забезпеченості потенційної потреби в послугах грошовим покриттям. Отже, універсальною формою вираження попиту є гроші — в цьому проявляється платоспроможна сторона попиту. Ці дві сторони попиту — платоспроможна і споживча — тісно пов'язані між собою.

Г.Г. Міщенко, характеризуючи попит, використовує терміни "споживач", "покупець", "клієнт" [14]. Іншу думку з цього питання має Х.Ламперт, який стверджує, що попит на регіональному ринку освітніх послуг формується не стільки індивідуальними споживачами, скільки тими, хто виграє від їх виробництва і відповідного перерозподілу доходів через державний бюджет. Порівнюючи ці дві позиції, можна зробити висновок, що у сучасної людини потреба в освіті існує завжди, а потреба в її певному виді й рівні залежить від стану ринку праці та перспектив його розвитку, від системи фінансування освітньої галузі.

Попит в регіоні характеризується такими особливостями:

— територіальна особливість. Як правило, фізичні особи прагнуть придбати товари якнайближче до місця проживання, за умови задоволення в ціні і якості. У зв'язку з тим, що ВНЗ нерівномірно розміщені територією регіону, одержання професії іноді супроводжується навчальною міграцією;

— вікова особливість. Вона характеризується віком потенційних споживачів. Як правило, вищу освіту прагнуть одержати до початку активної трудової діяльності (молоді люди у віці 16—19 років);

— фінансова обмеженість. Великий вплив на попит у галузі освітніх послуг відіграє ще один специфічний суб'єкт взаємодії (який нерідко залишається поза увагою дослідників) — батьки, що мають значний вплив при виборі професії і навчального закладу. Саме батьки є одним із вагомих аргументів вибору професії, встановлюючи власну цінову межу (це пояснюється тим, що вибір навчального закладу для здобуття певної спеціальності у випускників шкіл відбувається у період, коли вони ще не можуть оплатити власне навчання).

Надзвичайно важливим елементом системи є пропозиція. Пропозиції на ринку освітніх послуг регіону формують вищі навчальні заклади, які пропонують для абітурієнтів різні освітні програми. Т.Є. Оболенська виділяє такі ознаки для класифікації освітянських програм [18]:

— за освітньо-кваліфікаційним рівнем програми можуть бути: молод-

шого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста або магістра;

— за орієнтацією на напрям підготовки та певну спеціальність;

— за формою навчання: денна, вечірня, заочна, дистанційна та ін.;

— за методами навчання: традиційні, проблемного навчання, програми, які засновані на аналізі ділових ігор, ситуацій та ін.;

— за наявністю додаткових компонентів: міжнародні програми, коли включаються дисципліни зарубіжного навчального закладу-партнера.

Ми погоджуємося з автором і вважаємо, що вищі навчальні заклади можуть ще пропонувати: науково-методичну продукцію на базі нових інформаційних технологій; консультативні послуги та науково-дослідну продукцію тощо.

Пропозицію на регіональному ринку праці формують вищі навчальні заклади, які виходять із специфічним товаром — випускником, що задовольняє потреби економіки регіону у кваліфікованих кадрах. Цей товар вважається специфічним, оскільки в процесі його "створення" бере участь не тільки вищий навчальний заклад, але і безпосередньо сам випускник і все його оточення.

Однією з найважливіших характеристик взаємодії регіонального ринку освітніх послуг вищої школи і ринку праці є рівень концентрації ВНЗ. Інтегральним показником впливу ВНЗ на ринок праці регіону є його частка на цьому ринку. Тому для визначення рівня концентрації ми пропонуємо застосувати коефіцієнт ринкового використання частки ринку праці вищими навчальними закладами, що дозволяє підрахувати суму часток ВНЗ на певному ринку. В зв'язку з цим, коефіцієнт надає можливість охарактеризувати структуру ринку за розмірами випуску фахівців ВНЗ регіону.

$$K_{PB} = \frac{\sum_{k=1}^m Q_k}{\sum_{k=1}^m Q_k + \dots + \sum_{j=1}^n Q_j},$$

де $\sum_{k=1}^m Q_k$ — кількість випускників (всі форми навчання) певного ВНЗ;

$\sum_{k=1}^m Q_k + \dots + \sum_{j=1}^n Q_j$ — загальна кількість випуску всіма ВНЗ.

Перевага даного коефіцієнта полягає в тому, що при його розрахунку інформація про розподіл часток ринку праці між вищими навчальними закладами регіону дозволить проаналізувати структуру ринку, його конкурентоздатність, а також визначити позиції конкретного ВНЗ і зробити їх регіональний зріз.

Ще одним показником регіонального ринку вищої освіти є відповідність попиту і пропозиції. Досягнення відповідності між рівнем освіти фахівця і його професійним статусом при прийомі на роботу можливе тільки за умови відповідності попиту і пропозиції на ринку праці. Існує значна відмінність у часі між прогнозованим попитом на фахівців на момент прийом-

му до вищого навчального закладу та отримання диплому. Попит на освітні послуги, як і на будь-який інший продукт, піддається суттєвим коливанням в часі. Це значно ускладнює проблему відповідності попиту і пропозиції освітніх послуг.

Стосовно регіонального ринку освітніх послуг вищої школи, критерієм відповідності попиту і пропозиції є ціна, за допомогою якої оцінюють пропорції ринку освіти, співвідношення попиту та пропозиції. Ціна є основним ринковим індикатором. Зниження ціни освітньої послуги є сигналом про зниження попиту. Оскільки в кожному ВНЗ своя собівартість освітніх послуг, то відповідно складається і їхня рентабельність. Підвищення рентабельності освітніх послуг шляхом, зменшення їхньої собівартості має своє обмеження. У нинішніх умовах собівартість освітніх послуг зростає. Це пов'язано з потребою підвищення заробітної плати, подорожчанням енергоносіїв, підтриманням в належному стані матеріальної бази, капітальними видатками тощо. На нашу думку, рентабельність освітніх послуг можна було б встановити на рівні рентабельності відповідних галузей матеріального виробництва. Це, врешті-решт, сприяло б закріпленню кадрів та отриманню додаткових коштів від роботодавців.

Правильна позиція відносно ціни, визначення її як "загальнодоступної" або "з оптимальним сполученням якості і ціни" є важливим компонентом стратегії вищого навчального закладу. При цьому слід пам'ятати, що споживач буде готовий заплатити більш високу ціну лише тоді, коли виробник зможе наочно продемонструвати так звану "додану вартість" своєї продукції в конкурентному середовищі. Тому цінова політика вищого навчального закладу повинна не тільки чітко визначати собівартість і бажаний прибуток від своєї діяльності, а й відповідати на питання, чи обґрунтовані витрати споживача перспективними вигодами і корисностями. Тут великого значення набуває ґрунтовне, виважене, всебічне вивчення виду, якості, тривалості навчання, кваліфікації викладачів, матеріального забезпечення тощо.

Наступний потужний інструмент ринкової економіки — це конкуренція, яка примушує ВНЗ підвищувати якість освітньої діяльності, прискорювати впровадження інноваційних технологій та проводити організаційні й структурні зміни. Болонський процес створює нові можливості для конкурентоздатних учасників регіонального ринку освітніх послуг вищої школи і готує вирок для слабких.

Значення конкуренції як рушійної сили розвитку економіки особливо яскраво виявляється у тому, що вона містить у собі могутні стимули для розвитку науково-технічного прогресу. Застосування нових методик навчання веде до більш якісного навчання, створює для ВНЗ переваги перед конкурентами, надає їм змогу жити у конкурентному середовищі.

Окрім цього, конкуренція виступає у якості сили, що забезпечує взаємодію попиту та пропозиції, урівноважуючи

ринкові ціни. У результаті конкуренції вищих навчальних закладів та "споживачів" освітніх послуг встановлюється загальна ціна на однорідні спеціальності та освітньо-кваліфікаційні рівні. Конкурентна ситуація на ринку розвивається постійно, тому існує потреба у відстеженні конкурентних змін на ринку освітніх послуг систематично. Тільки за цих умов ВНЗ може правильно оцінити можливості конкурентів і особисті можливості, обравши при цьому оптимальну маркетингову стратегію, яка завжди направлена на створення або підтримку особистих конкурентних переваг.

Отже, конкуренцію на регіональному ринку освітніх послуг для конкретного вищого навчального закладу створюють інші вищі навчальні заклади, що надають подібні послуги (при цьому враховується спеціалізація установи, а не сама її наявність). При цьому можна виділити кілька специфічних рис. По-перше, регіональний ринок освітніх послуг вищої школи не можна назвати ринком чистої, вільної конкуренції, оскільки регулювальна роль держави у цій галузі залишається досить сильною. По-друге, встановлюючи ціну на освітні послуги, кожен вищий навчальний заклад обов'язково враховує середньоринкові ціни, притаманні цьому регіону. Враховується саме регіональна ціна, оскільки специфіка надання освітніх послуг полягає у невіддільності послуги від виробника (ВНЗ).

ВИСНОВОК

Перевага застосування системного підходу полягає в тому, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності регіонального ринку вищої освіти, виявлення різноманітних зв'язків і зведення їх в єдину систему. Теорія цього підходу визначає, що система складається з численних взаємопов'язаних підсистем і є відкритою, взаємодіє із зовнішнім середовищем як у цілому, так і своїми підсистемами.

Література:

1. Афанасьев В.Г. Системность и общество. — М.: Политиздат, 1980. — 368 с.
2. Баловсяк Н.В. До проблеми визначення структури професійної компетентності фахівця // Професійна та моральна культура в педагогічній системі. — Х.: Стиль Іздат, 2004. — С. 6—14.
3. Блауберг И.В., Юдин Э.Г. Становление и сущность системного подхода. — М.: Наука, 1973. — 270 с.
4. Блауберг И.В. и др. Системный подход: предпосылки, проблемы, трудности. — М.: Знание, 1969. — 48 с.
5. Браверман А. Маркетинг в российской экономике переходного периода // Экономика. — М., 1997. — С. 543.
6. Бутко М.П. та інші. Системи і моделі: теорія, методологія, практика: Навчальний посібник. — Ніжин: ТОВ "Видавництво" Аспект-Поліграф", 2007. — 380 с.
7. Гершунский Б.С. Образовательное-педагогическая прогностика. Теория, методология практика: Учебное пособие. — М.: Флинта; Наука, 2003. — 768 с.

8. Журавська В.Г. Управління якістю надання соціальних послуг: системний підхід // Соціальний захист. — 2007. — № 1. — С. 15—16.

9. Згуровський М.З., Панкратова Н.Д. Основи системного аналізу. — К.: Видавнича група ВНУ, 2007. — 544 с.

10. Економічний аналіз: навч. посіб. / За ред. академ. НАНУ проф. М.Г.Чумаченка. — К.: КНЕУ, 2001. — 340 с.

11. Кичко І.І. Елементи системного підходу до управління та фінансування соціальної сфери // Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. — 2006. — № 4. — С. 17—20.

12. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент: пер. с англ. — СПб.: Питер Ком, 1999. — 896 с.

13. Литвинова Е. Ф. Кондорсэ, его жизнь и деятельность, научная и политическая. — СПб: тип. т-ва "Обществ. Польза", 1894.

14. Міщенко Г. Маркетинг і вища освіта // Вісник книжкової палати. — 2004. — № 8. — С. 38—41.

15. Парсяк В.Н. Системний підхід до впровадження корпоративного управління вищими навчальними закладами // Економіка та держава. — 2007. — № 12. — С. 21—24.

16. Політична економія: навч. посібник / К.Т.Кривенко, В.С. Савчук, О.О. Беляев та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. К.Т. Кривенка. — К.: КНЕУ, 2001. — 508 с.

17. Пономаренко О.І., Пономаренко В.О. Системні методи в економіці та бізнесі: навч. посібник. — К.: Либідь, 1995. — 240 с.

18. Оболенська Т.Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. — К.: КНЕУ, 2001. — 208 с.

19. Садовский В.Н. Основание общей теории систем. — М.: Наука, 1974. — 279 с.

20. Садовский В.Н., Юдин Э.Г. К вопросу о методологических принципах исследования предметов, представляющих собой системы. В кн.: Исследования по общей теории систем. — М.: Прогресс, 1969. — 520 с.

21. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: учеб. пособие. — К.: МАУП, 2003. — 368 с.

22. Гарнавська Н.П., Пушкар Р.М. Менеджмент: Теорія та практика: підручник для вузів. — Тернопіль: Карт-бланш, 1997. — 456 с.

23. Шарапов О.Д., Дербенцев В.Д., Семьонов Д.Є. Економічна кібернетика: навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2005. — 231 с.

24. Bertalanffy L. von. General System Theory // A Critical Review, "General Systems". — 1962. — vol. VII. — P. 1—20.

25. Murray H.A. Explorations in Personality. — New York: Oxford University Press Inc, 1938.

26. Rossa J.J. Vrais et faux besoins dans: Rossa J.J. et Aftalion F. (eds.). L'economique retrouve. — Paris: Economika 1973. — P. 159.

27. Schimank U., Whines M. Beyond Humboldt? The relationship between teaching and research European university systems // Science and Public Policy. — 2000. — Vol. 27. — № 6.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2010 р.